ՎԱՐԴԱՆ ԲՈՍՏԱՆՋՅԱՆ
ԵՊՀ ֆինանսահաշվային ամբիոնի պրոֆեսոր,
տնտեսագիտության դոկտոր

ԿԱՐՈ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
ԵՊՀ տնտեսագիտության և կառավարման
ֆակուլտետի հայցորդ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ԵՐԱՇԽԻՔ

Հոդվածը նվիրված է «տնտեսական անվտանգություն» և «ազգային անվտանգություն» հասկացությունների փոխկապվածության, պետության առաջնակարգ դերի, ինչպես նաև անվտանգության առանցքային բաղադրիչների ու այն ոլորտների ուսումնասիրությանը, որտեղ առկա ներքին և արտաքին սպառնալիքները որոշիչ կարող են լինել երկրի տնտեսության կայուն զարգացման և ապագայի համար: Հայաստանի Հանրապետության օրինակով քննարկվել են տնտեսական վերափոխում ապրող անցումային շրջանի նորանկախ երկրների անվտանգության հիմնահարցերը և դրանց ապահովման արդյունավետ ուղիների մշակումը՝ համաշխարհայնացման և միջազգային տնտեսական միասնացման պայմաններում:

Հիմնաբառեր. *ազգային անվտանգություն, տնտեսական անվտանգություն, անվտանգության սպառնալիքներ, արտաքին քաղաքականություն, արտաքին տնտեսական գործունեություն*
JEL: B 00, F52, H56

Տնտեսական անվտանգությունը, լինելով երկրի ազգային անվտանգության հիմքը, պետության կայունության և հզորացման անհրաժեշտ պայմանն է, ազգային պետության ինքնավարության գրավականը: Ժամանակակից աշխարհում, համընդհանրացման և միջազգային տնտեսական կապերի ընդ-

լայնման ու խորացման պայմաններում, բարձր տեխնոլոգիաներով հագեցած տնտեսությունների և նոր զարգացող երկրների տնտեսական-քաղաքական համագործակցության արդյունքում նկատելի ձեռքբերումների հետ մեկտեղ, մեծ հավանականությամբ, կարող են ծագել նաև ներքին և արտաքին այնպիսի սպառնալիքներ ու ցնցումներ, որոնք կարող են վտանգավոր լինել թույլ տնտեսություն ունեցող երկրների ազգային անվտանգության համար: Հետևաբար՝ դրա մակարդակի բարձրացմանն ուղղված պետության ռազմավարությունը պետք է մշտապես կոչված լինի բոլոր այն մարտահրավերների դիմագրավմանը, որոնք առաջանում են «անհատ-հասարակություն-պետություն» ինքնազարգացող շարժուն համակարգում՝ ներքին և արտաքին վտանգների դեմ պայքարի, դրանց հետևանքների հաղթահարման ու չեզոքացման փոխկապակցված գործընթացներում:

Տնտեսական անվտանգությունն ազգային անվտանգության այն կարևորագույն բաղադրիչն է, որի նշանակությունն առանցքային է հասարակության և պետության շահերի պաշտպանության գործում: Տնտեսական անվտանգությունը, կախված լինելով տնտեսական, սոցիալական, քաղաքական, ռազմական, գիտատեխնիկական և այլ գործոններից, բնութագրում է պետության անվտանգության արդյունավետության աստիճանը: Դրա բարձր մակարդակը, ըստ էության, երկրի արտադրական հարաբերությունների կարգավորման և արտադրողական ուժերի զարգացման այնպիսի աստիճանն է, որի դեպքում տնտեսական առաջընթացն ու հասարակության սոցիալ-տնտեսական վիճակի կայունությունը չեն խաթարվում հնարավոր ներքին և արտաքին բացասական ազդեցությունների պայմաններում:

Տնտեսական անվտանգության բարձր մակարդակի կարելի է հասնել միայն այն դեպքում, երբ տնտեսության գերակա կախվածությունների, ներքաղաքական և սոցիալական լարվածության հետևանքների չափերը կլինեն սահմանային այն մեծությունների շրջանակում, որոնց գերազանցման դեպքում երկիրը կարող է հայտնվել դժվար հաղթահարելի մարտահրավերների առջև՝ ազգային ինքնուրույնության պահպանման, պետության ռազմական հզորության ապահովման, հասարակության կյանքի որակի բարելավման ու երկրի ռազմավարական այլ նպատակների իրագործման առումներով: Ուստի, ազգային անվտանգության ապահովման համար առաջնային նշանակություն ունի հնարավոր սպառնալիքների և մարտահրավերների նախապես բացահայտումն ու համակարգված վերլուծությունը, դրանց դասակարգումն ըստ երկրի համար վտանգավորության աստիճանի և լուծման ենթակա խնդիրների կարևորության: Նման մոտեցման դեպքում, գնահատելով հնարավոր սպառնալիքների հետևանքների սահմանային մեծությունները, էականորեն մեծանում են դրանց հաղթահարման և կանխարգելման համար իրատեսական ու արդյունավետ ուղիների մշակման հնարավորությունները:

Հարկ է նշել, որ անկախացման անցած տասնամյակների ընթացքում Հայաստանի Հանրապետությունում այդպես էլ չստեղծվեց ազգային անվտանգության սպառնալիքների գնահատման և դրանց հետևանքների վերացման համապատասխան համակարգ: Հաշվի առնելով նաև ՀՀ տնտեսության ոչ արդիական կառուցվածքը, ստվերային տնտեսության չափերը, կոռուպցիոն ռիսկերի, արտաքին պարտքի մակարդակները, ինչպես նաև քաղաքական բնույթի որոշ հիմնախնդիրների առկայությունը՝ ազգային անվտանգությանը վերաբերող իրավական հիմքերի ձևավորումը և անվտան-

գության սպառնալիքների գնահատման ու դրանց դեմ պայքարի միասնական պետական համակարգի ստեղծումը դառնում են հրամայական պահանջ:

Տնտեսական անվտանգության հիմնախնդիրը մարդկությանը հետաքրքրել է դեռևս Պլատոնի և Արիստոտելի ժամանակներից[1]: Սակայն այն դարերում դա վերաբերել է հասարակության մեջ մարդու անվտանգության խնդրին, որի լուծման ուղղությամբ կատարվող քայլերը հիմնականում շարունակվել են նաև հետագայում՝ մինչև նշված հիմնախնդրի համակողմանի վերլուծությունների ու հայեցակարգային մոտեցումների հիման վրա համալիր ուսումնասիրությունների իրականացումը: Մասնավորապես՝ Թ. Հոբսը, հիմնահարցն ուսումնասիրելով «մարդ-հասարակություն-պետություն» համատեքստում, երկրի տնտեսական անվտանգության խնդիրը դիտարկում էր պետական քաղաքականության շրջանակում՝ դա համարելով զուտ պետության իրավասության հարց[2]: Խնդրի լուծման մոտեցումների զարգացման արդյունքում, 20-րդ դարի երկրորդ կեսից սկսած, ԱՄՆ-ն և եվրոպական մի շարք երկրներ ստեղծեցին տնտեսական անվտանգության իրենց համակարգերը՝ համապատասխան հայեցակարգերով, օրենսդրությամբ և հատուկ մարմիններով:

Ազգային անվտանգության առումով, միջուկային սպառազինությունը որոշակի ժամանակահատվածից հետո որոշիչ դարձավ պետությունների հզորության աստիճանի գնահատման հարցում: Սակայն գերտերությունների միջև միջուկային զենքի հավասարակշռություն հաստատվելուց հետո ակնհայտ դարձավ, որ պետության հզորությունը կարող է որոշվել հիմնականում տվյալ երկրի տնտեսական հզորությամբ: Սրա ուղղակի վկայությունը պետք է համարել այն փաստը, որ ԱՄՆ-ում ազգային անվտանգության խորհրդի հետ մեկտեղ ստեղծվեց նաև ազգային-տնտեսական խորհուրդ: Այսպիսի մոտեցումը բխում է «սառը պատերազմից» հետո ձևավորված ամերիկյան տնտեսական անվտանգության հայեցակարգից, որն ուղղված է երկրի՝ որպես գերհզոր պետության տնտեսական ներուժի պահպանմանն ու բազմապատկմանը[3]: Ազգային անվտանգության ապահովման համար Ֆրանսիայում ստեղծվել են տարբեր մարմիններ՝ քաղաքացիական անվտանգության և պաշտպանության, հասարակական անվտանգության և պաշտպանության, տնտեսական պաշտպանության և այլն[4], իսկ Գերմանիայում տնտեսական անվտանգության նկատմամբ պետական մոտեցումն, ըստ երկրի սոցիալական ուսմունքի, նպատակաուղղված է բնակչության շահերի պաշտպանությանը: Չինաստանում տնտեսական անվտանգությունը համարվում է պետական անվտանգության համակարգի ուղղակի մասը, իսկ Ճապոնիայում, չդիտարկվելով իբրև ինքնուրույն հասկացություն, համարվում է ազգային անվտանգության համալիրի բաղկացուցիչ: Ռուսաստանի Դաշնությունում ևս ուշադրության կենտրոնում են տնտեսական անվտանգության ապահովման հար-

---

[1] Տե՛ս **Лесков М.,** Гомеостатические процессы и теория безопасности, “Безопасность”, 4. М., 1994: **Ա. Մարկոսյան,** Տնտեսական անվտանգության հիմնախնդիրները. մեթոդաբանություն և արդյունքներ, «Նորավանք» ԳԿՀ, Եր., 2005:

[2] Տե՛ս **Trager F., Simone F.,** An Introduction to the Study of National Security and American Society, Theory, Process and Policy. Ed. By Trager F., Kronenberg P., Lawrence, University of Kansas Press, 1973, էջ 36:

[3] Տե՛ս **Թ. Մանասերյան,** Տնտեսական անվտանգություն. ռազմավարության ուրվագծեր, Եր., 2014:

[4] Տե՛ս **Մ. Շահգելդյան,** Ազգային անվտանգություն. հասկացությունը, էությունը, ձևավորումը, առաջնահերթությունները, Եր., «Նորավանք» ԳԿՀ, 2003:

ցերը, որոնք, ըստ հեղինակավոր որոշ ուսումնասիրությունների, պետք է դառնան պետական ռազմավարության կարևորագույն մասը[5]:

Հարկ է նշել, որ ինչպես ամերիկյան, այնպես էլ եվրոպական տնտեսական անվտանգության հայեցակարգերը կիրառելի չեն Հայաստանի նման փոքր և թույլ տնտեսական ներուժ ունեցող երկրներում, քանի որ այստեղ առկա են անվտանգության սկզբունքային տարբեր խնդիրներ[6]: Միևնույն ժամանակ, ազգային անվտանգության դիտարկված հայեցակարգերում ընդհանրականն այն է, որ գրեթե բոլոր երկրների տնտեսական անվտանգության ապահովումը զուտ պետության գործառույթն է:

Տնտեսական անվտանգության ապահովման գործում պետության դերի գնահատման հարցում, անշուշտ, պետք է անդրադառնալ նաև պետական անվտանգության հասկացությանը,[7] որը կարևոր նշանակություն ունի երկրի անվտանգության պաշտպանության գործում[8]: Դա հատկապես վերաբերում է նախկին Խորհրդային Միության ազգային անվտանգությանը, որն ուղղակիորեն նույնացվում էր պետական անվտանգության հասկացության հետ: Այդ երկրում պաշտոնապես ընդունված պետական անվտանգության հասկացությամբ պետության շահերն աներկբայորեն համարվում էին գերակա՝ անհատի կամ հասարակության շահերի նկատմամբ՝ ի տարբերություն «անձ-հասարակություն-պետություն» միասնական հայեցակարգի:

Տնտեսական անվտանգությունը հաճախ կրում է հարաբերական բնույթ, քանի որ երկրի անվտանգության աստիճանը կարող է գնահատվել՝ ելնելով գործընկեր և հակառակորդ երկրների տնտեսական հզորություններից: Ուստի, երկրներից մեկի տնտեսական աճի բարձր տեմպերը կարող են վտանգ առաջացնել թույլ զարգացող երկրի համար: Գնահատելով նման միտումները, զարգացած երկրները, որպես կանոն, օգնության ձեռք են մեկնում գործընկեր երկրներին՝ վերացնելով կամ մեղմելով սպառնացող տնտեսական վտանգը: Այսպիսին է տնտեսական անվտանգության արևմտյան արժեքային համակարգի բնույթն ու զարգացման ուղղվածությունը[9]: Սկզբունքորեն նույն մոտեցումն է նաև միջազգային ֆինանսական կազմակերպությունների գործունեության հիմքում՝ զարգացող երկրներին աջակցելու և ներգրավելու մեկ միասնական տնտեսության մեջ, սակայն հաճախ օգնության նպատակով ստացվող վարկերը, ուղղվելով տնտեսության զարգացման համար ոչ առաջնային նշանակություն ունեցող ոլորտներ, չեն ապահովում ցանկալի արդյունքներ՝ երբեմն նույնիսկ առաջացնելով ճգնաժամային երևույթներ:

---

[5] Տե՛ս **Абалкин Л.И.,** Избранные труды: в 4-х томах, т. 4: В поисках новой стратегии, М., ОАО "НПО Экономика", 2000: **Бухвальд Е., Головацкая К., Лазуренко С.,** Макроаспекты экономической безопасности: факторы, критерии, показатели, "Вопросы экономики", 12, 1999: **Глазьев С.Ю.,** Основа обеспечения экономической безопасности России – альтернативный реформационный курс. М., "Российский экономический журнал", 1, 2, 1997:

[6] Տե՛ս **Ա. Աղայան,** Ազգային անվտանգություն. հասկացությունները, էությունը, ձևավորումը, առաջնահերթությունները, Եր., «Նորավանք» ԳԿՀ, 2003: **Ս. Սաֆարյան,** Ազգային անվտանգություն. հասկացությունը, էությունը, ձևավորումը, առաջնահերթությունները, Եր., «Նորավանք» ԳԿՀ, 2003:

[7] Տե՛ս **Վ. Բոստանջյան,** Պետության դերը տնտեսական անվտանգության ապահովման գործում, ՀՀ սոցիալ-տնտեսական արդի հիմնախնդիրները: Գիտական հոդվածների ժողովածու - 8, Եր., 2006, էջ 323–327:

[8] Տե՛ս **Архипов А., Городецкий А., Михайлов Б.,** Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения. М., "Вопросы экономики", 12, 1994, էջ 36–44:

[9] Տե՛ս **Ingleheart R.,** Culture shift in advanced industrial society, Princeton (N, J), Princeton University Press, 1990:

Դրանք հատկապես էական բացասական ազդեցություն են ունենում վերափոխումներ իրականացնող՝ անցումային փուլում գտնվող երկրների տնտեսության վրա[10]:

Հայաստանում ազգային անվտանգության ապահովման հիմնական ուղղությունների ուսումնասիրությունը[11] ցույց է տալիս, որ դա ազգային շահերի ամբողջությունն է, որոնք պետք է ձևակերպված լինեն ազգային անվտանգության հայեցակարգում՝ արտահայտելով հանրապետության անվտանգության համար շահերի և գերակայությունների առաջնահերթություններն ըստ կարևորության աստիճանի: Դրանց մեջ, որպես կարևորագույն բաղադրիչ, հանդես է գալիս տնտեսական գործոնը, որի ոչ լիարժեք պաշտպանվածությունը կարող է երկրում վտանգավոր իրավիճակների ստեղծման պատճառ դառնալ, քանի որ որոշիչ է պետության հեռանկարի հարցում[12]:

Ազգային անվտանգության մյուս կարևոր գործոններից են էներգետիկ անկախության և էներգետիկ անվտանգության ապահովման խնդիրները, որոնք ռազմավարական նշանակություն ունեն Հայաստանի Հանրապետության համար: Այդ խնդիրների շրջանակում հանրապետության և Հարավային Կովկասի էներգետիկ անվտանգության ապահովման հարցերի վերաբերյալ հայ և օտարերկրյա մասնագետների կատարած վերլուծություններում ու ուսումնասիրություններում[13] ներկայացված են գործնական տարբեր մոտեցումներ, որոնք կարող են օգտագործվել էներգետիկ անվտանգության հայեցակարգերի մշակման նպատակով[14]:

Արդի ժամանակաշրջանում համաշխարհայնացման և միջազգային տնտեսական միասնացման պայմաններում զարգացող երկրների վրա արտաքին աշխարհի տնտեսական և քաղաքական դրական ազդեցություններին զուգահեռ, անշուշտ, մեծանում է նաև նոր սպառնալիքների առաջացման հավանականությունը: Բնականաբար, դա բացասաբար է ազդում զարգացող երկրի տնտեսական, հետևաբար՝ ազգային անվտանգության վրա: Այս իրավիճակներում ավելի է կարևորվում պետության դերը երկրի տնտեսական անվտանգության ապահովման գործում՝ պահանջելով կառավարման համակողմանիորեն հիմնավորված ռազմավարության կիրառում՝ ուժեղացնելու ազգային անվտանգության պաշտպանությունը, չեզոքացնելու երկրի զարգացմանը խոչընդոտող ներքին և արտաքին սպառնալիքները, դիմակայելու հնարավոր մարտահրավերներին և հաղթահարելու դրանցով պայմանավորված հետևանքները: ՀՀ տնտեսական անվտանգության ապահովման հիմնա-

---

[10] Տե՛ս **Ս. Դավոյան, Ա. Մարկոսյան, Հ. Սարգսյան,** Վերափոխումները անցումային երկրների տնտեսություններում, Եր., «Տիգրան Մեծ», 2003:

[11] Տե՛ս **Վ. Բոստանջյան,** Ազգային անվտանգության ապահովման հիմնական ուղղությունները:, Սոցիալ-տնտեսական արդի հիմնախնդիրները ՀՀ-ում: Գիտական հոդվածների ժողովածու, Եր., 2007, էջ 131-140:

[12] Տե՛ս **Հ. Ղուշչյան,** ՀՀ տնտեսական անվտանգության հիմնահարցերը, «Բանբեր Երևանի համալսարանի», թիվ 3, 2000:

[13] Տե՛ս **Կ. Կարապետյան,** Էներգետիկ անվտանգության մակարդակի գնահատման ամփոփ (ինտեգրալային) ցուցանիշը և կանխատեսումները, «21-րդ ԴԱՐ», 2009, թիվ 4 (26): Հայաստանի դերը Հարավային Կովկասի տարածաշրջանի էներգետիկ անվտանգության ապահովման գործում, «21-րդ ԴԱՐ», 2008, թիվ 4 (22): Հայաստանը և տարածաշրջանային էներգետիկ գործընթացները տեղեկատվական ապահովման համատեքստում, «21-րդ ԴԱՐ», 2009, թիվ 1:

[14] **Ա. Մարկոսյան,** Հայաստանը XXI դարի մարտահրավերների առջև, Եր., 2004: **Գ. Խաչիկյան, Թ. Մանասերյան,** Հանրապետության տնտեսական անվտանգության ապահովման տեսագործնական մոտեցումներ, "Рынок капитала в Армении", N 7- 8 (65-66), 2001, Եր., էջ 21-26: **Վ. Աթոյան,** Ազգային անվտանգության հիմնախնդիրներ, Եր., «Տնտեսագետ», 2014: Основы национальной безопасности: уч. пос. [Л.А. Михайлов]. М., "Академия", 2008:

խնդրին առնչվող հարցերը համակողմանիորեն ուսումնասիրվել են հայ մասնագետների կողմից՝ իրենց արտացոլումը գտնելով մի շարք գիտական աշխատություններում[15]:

Ազգային անվտանգության առաջնակարգ խնդիրն ազգային-պետական շահերի որոշումն է և դրանց համալիր ու օբյեկտիվ գնահատումը: Ազգային գերակա շահերի պաշտպանությունը պահանջում է ազգային-պետական քաղաքականության իրականացում՝ ձևավորված իրավիճակին համարժեք ռազմավարությամբ, որը պետք է իրագործվի՝ ըստ երկրի համար կենսական նշանակություն ունեցող խնդիրների կարևորության աստիճանի:

Պետության տնտեսական անվտանգությունը հիմնականում որոշվում է երկրի ներսում սոցիալ-տնտեսական հարաբերությունների և արտադրողական ուժերի զարգացման աստիճանով, տնտեսությունում նորագույն տեխնիկայի և արդիական տեխնոլոգիաների առկայությամբ, արտադրական նորարարությունների արդյունավետությամբ և այլն, իսկ երկրից դուրս՝ միջազգային իրադրությամբ և արտաքին տնտեսական հարաբերություններով: Ներքին անվտանգության վրա բացասական ազդեցություն են ունենում արտադրության անկումը, գործազրկության աճը, մենաշնորհների և ստվերային տնտեսության առկայությունը, կոռուպցիայի բարձր մակարդակը և նման այլ երևույթներ, որոնք, հասարակության մեջ առաջացնելով բարոյական և հոգեբանական այլևայլ լարվածություններ, իրենց հերթին հանգեցնում են ազգային անվտանգության կայունության խախտման: Այդպիսի իրավիճակներում տնտեսական ներքին սպառնալիքները հեշտությամբ կարող են վերածվել նաև արտաքինի, ինչն ուժեղ պետության հետ տնտեսական հարաբերությունների զարգացման գործընթացում՝ միջազգային տնտեսական ինտեգրացիայի պայմաններում, կարող է հանգեցնել ազգային տնտեսության անկախության կորստի:

Ազգային անվտանգության կայունությունը և տնտեսական անկախությունը մեծապես կախված են տնտեսական անվտանգության ռազմավարությունից, որի գերակա ուղղությունները պետք է դառնան.

- տնտեսության արդյունավետ կառուցվածքի ձևավորումը,
- տնտեսական կայուն և մշտական աճի ապահովումը,
- զբաղվածության առավելագույն մակարդակի ապահովումը,
- աղքատության մակարդակի իջեցումը,
- բյուջեի սղաճի և պետական պարտքի կրճատումը,
- ազգային արժույթի կայունության ապահովումը,
- արժեթղթերի շուկայի զարգացումը,
- տնտեսական մրցակցության պաշտպանությունը,
- ներդրումային միջավայրի բարելավումը,
- սեփականության բոլոր ձևերի պաշտպանությունը,
- ազգային տնտեսության մրցունակության բարձրացումը,
- ազգային ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործումը,
- մտավոր և գիտատեխնիկական ներուժի զարգացումը,
- սոցիալական պաշտպանության ապահովումը,
- բնակչության կենսամակարդակի բարձրացումը և այլն:

---

[15] Տե՛ս **Յու. Սուվարյան,** Ռազմավարական կառավարում: Մեթոդաբանությունը և արդի հիմնահարցերը, Եր., «Տնտեսագետ», 1996: **Ա. Դարբինյան,** Հայաստանը միջազգային տնտեսական ինտեգրացման գործընթացում, Եր., «Պետական ծառայություն», 2000: **Զ. Թադևոսյան, Դ. Գալոյան,** Միջազգային տնտեսական ինտեգրացիա, Եր., «Տնտեսագետ», 2006:

Հայաստանի Հանրապետության անվտանգության ապահովման քայլերի իրականացման համար անհրաժեշտ է վերը նշված ռազմավարական գերակա ուղղությունների շրջանակում առաջին հերթին լուծել այնպիսի խնդիրներ, ինչպիսիք են ազգային շահերի դասակարգումը, անվտանգության ապահովման հիմնական սկզբունքների սահմանումը և սոցիալ-տնտեսական զարգացման հնարավոր մարտահրավերների կանխատեսումը: Նշված քայլերից հետո հարկ է իրականացնել տնտեսական անվտանգության մակարդակի համակողմանի գնահատում, ինստիտուցիոնալ բաղադրիչի ապահովում, իրավական հիմքերի ձևավորում, ներքին և արտաքին սպառնալիքների բացահայտում, անհրաժեշտ համակարգի ձևավորման մոտեցումների մշակում, մակարդակի բարձրացման ռազմավարական ուղղությունների որոշում:

Անվտանգությունն, ընդհանուր առմամբ, այնպիսի վիճակ է, երբ օբյեկտին որոշակի իմաստով վտանգ չի սպառնում, և գոյություն ունի պաշտպանվածության հստակ գործող համակարգ՝ ապահովված անհրաժեշտ հակակշիռներով ու սպառնալիքների չեզոքացման մեխանիզմներով: Սակայն հարկ է նաև նշել, որ ինչպես անհատի և հասարակության, այնպես էլ պետության համար անվտանգության վիճակը դեռևս չի նշանակում վտանգների բացառում: Դրանք մշտապես հնարավոր են և որոշ իմաստով նույնիսկ նպաստում են տնտեսական ակտիվության զարգացմանը և ներքին ռեսուրսների հավաքագրմանը: Ուստի՝ անվտանգությունը ոչ թե վտանգների բացակայությունն է, այլ դրանցից պաշտպանվածությունը, որոնք, ըստ էության, նաև տնտեսության զարգացման խթան են հանդիսանում: Հետևաբար՝ տնտեսական անվտանգությունը տնտեսության զարգացման վրա հիմնված, երկրի կայուն առաջընթացի գլխավոր նախապայմաններից մեկն է, որի բացակայության պարագայում հնարավոր չէ պատկերացնել երկրի տնտեսական համակարգի նորմալ գործունեություն: Դա արտահայտվում է հատկապես շուկայական հարաբերություններին անցման շրջանում տնտեսության կտրուկ փոփոխություն ապրող երկրներում, օրինակ՝ Հայաստանի Հանրապետությունում՝ ներկայիս քայքայված և ընկճված տնտեսությամբ, որին զարգացման թափ հաղորդելու համար անհրաժեշտ է նախ ապահովել երկրի տնտեսական անվտանգությունը: Բացառապես այս հիմնախնդրի կարևորման դեպքում է միայն հնարավոր երկրի տնտեսության զարգացումը և պետական ու հասարակական կյանքում ծառացած բազմաթիվ խնդիրների արդյունավետ լուծումը:

Հարկ է նշել՝ ներքին ու արտաքին սպառնալիքների համադրումը վկայում է, որ Հայաստանի համար առավել վտանգավոր են ներքին սպառնալիքները: Արտաքին սպառնալիքների մի շարք դրսևորումներ (երկրի արտաքին պարտքի անընդհատորեն ավելացում, մերձավոր արտերկրի պետությունների հետ արտաքին առևտրային շրջանառության սահմանափակ ծավալներ և այլն) ներքին պատճառների հետևանք են՝ տնտեսության ցածր արդյունավետություն, վերամշակող ճյուղերի անբավարար մրցունակություն, արտադրության մեջ հին տեխնոլոգիաների ու հնացած սարքավորումների օգտագործում և մի շարք հարակից այլ գործոններ:

Քննարկվող հիմնահարցերի և երկրում ազգային-տնտեսական անվտանգության խնդիրների լուծման համար տնտեսական անվտանգության ապահովման պետական ռազմավարությունը պետք է հիմնված լինի երկրի տնտեսական և սոցիալական զարգացման երկարաժամկետ կանխատեսում-

ների վրա: Միաժամանակ, անհրաժեշտ է ստեղծել տնտեսության պետական կարգավորման այնպիսի համակարգ, որը թույլ կտա կարգավորել տնտեսական գործընթացները ոչ մեծ ռեսուրսների օգտագործմամբ, բարձր արդյունավետությամբ չեզոքացնել երկրի անվտանգությանը սպառնացող տնտեսական վտանգներն ու նոր մարտահրավերները՝ ապահովելով տնտեսության անվտանգությունը:

Տնտեսական անվտանգության սպառնալիքները ներթափանցել են հանրապետության տնտեսության գրեթե բոլոր բնագավառները՝ էապես ազդելով մարդու կենսագործունեության ամենատարբեր ոլորտների վրա: Իրականացվող տնտեսական քաղաքականությունը, որը հանգեցրել է արտադրության անկման, ինչպես նաև դրա կառուցվածքային վերափոխման բացակայությունը, որն արհեստականորեն խոչընդոտում է արտադրության նորմալ գործողությանը և դրա բնականոն զարգացմանը, իր հերթին, պատճառ է դարձել նաև զբաղվածության խիստ կրճատման. գործոններ, որոնք քայքայում են ազգային անվտանգության հիմքերը:

Երկրի անվտանգության գլխավոր սպառնալիքներից կարելի է առանձնացնել եկամուտների խիստ անհամաչափ բաշխումը բնակչության շրջանում, վերջինիս սոցիալական վիճակի կտրուկ վատթարացումը: Ակնհայտ է, որ սոցիալական ոլորտն առանցքային նշանակություն ունի ոչ միայն տնտեսական, այլ նաև ազգային անվտանգության ապահովման բնագավառներում: Այստեղ ներառվում են անհատի, ընտանիքի, հասարակության, դրա առանձին շերտերի, սոցիալական խմբերի և պետության կենսական շահերը: Աղքատության աճը երկրում, այդ թվում՝ դրա աղքատության ստորին սահմանն անցած մարդկանց թվի աստիճանական ավելացումը, սննդի նկատմամբ բնական պահանջմունքի ոչ լրիվ բավարարումը, բնակչության լայն զանգվածի համար կրթությունը շարունակելու և առողջապահության ծախսերը հոգալու անհնարինությունը, զբաղվածության էական կրճատումը և այլ բացասական սոցիալական երևույթներ հանգեցնում են երկրում կյանքի որակի խիստ անկման և արտագաղթի տեմպերի կտրուկ աճի: Ներկայումս ՀՀ բնակչության կենսամակարդակի մասին գործնականում ավելի որոշակի և ճշգրիտ դատողություններ կարելի է անել այնպիսի կարևոր ցուցանիշի հիման վրա, ինչպիսին բնակչության մեկ շնչին բաժին ընկնող ՀՆԱ մակարդակն է[16]:

Յուրաքանչյուր երկրի հզորության, տնտեսական առաջընթացի և կայուն զարգացման գլխավոր գրավականը նրա գիտատեխնիկական կարողությունն է, որը շնորհիվ արտադրության մեջ ներառված նորարարությունների, բարձր տեխնոլոգիաներով հագեցած սարքավորումների և ժամանակակից տեխնիկայի ներդրմամբ ստեղծվում են այնպիսի ընդգրկուն արտադրական կարողություններ, որոնք պայմանավորում են ամբողջ երկրի հզորությունը, պաշտպանունակության բարձր մակարդակի ապահովումը և երկարաժամկետ հատվածում երկրի կայուն ու բարձր տեմպերով զարգացումը: Այսօր մեր երկրում գիտատեխնիկական բնագավառը, ինչպես և տնտեսության մյուս ճյուղերը գտնվում են խորացող ճգնաժամային իրավիճակում: Կիրառական ինստիտուտների և ձեռնարկությունների վճարունակության լուրջ անկումը հանգեցրել է գիտատեխնիկական նոր մշակումների և ներդրումների

[16] Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2015 թ., ՀՀ ԱՎԾ տեղեկատվական-վերլուծական զեկույց, 2016, էջ 10:

նկատմամբ պահանջարկի կտրուկ նվազման: Տեխնիկայի և տեխնոլոգիաների նորագույն տեսակներին առնչվող պետական բյուջետային ֆինանսավորման կրճատումը հանգեցրել է գիտական հետազոտությունների ծավալների կրճատման, որի հետևանքով տեղի է ունենում գիտական առաջնակարգ կադրերի և երիտասարդ մասնագետների զանգվածային արտագաղթ, փոշիանում են շուրջ մեկ դարի ընթացքում գիտական հիմնարկների ձեռք բերած և կուտակած կարողությունները, ըստ էության, վերանում է երկրում հիմնարար գիտությունների վերարտադրությունը:

Ազգային անվտանգության մակարդակի բարձրացմանն ու դրա ամրապնդմանն ուղղված արտաքին տնտեսական գործունեության ասպարեզում ցանկալի արդյունքների հասնելու համար առաջնահերթ լուծման խնդիրներից պետք է լինեն.

- իրավական հիմքերի կատարելագործումը, միջազգային չափորոշիչներին դրանց համապատասխանեցումը, հանրապետության ներդրումային գրավչության աստիճանի բարձրացումը, արտաքին տնտեսական կապերի ամրապնդումը,
- տնտեսական գործունեության արդիականացումը, ժամանակակից տեխնոլոգիաների և սարքավորումների ներդրման խրախուսումը, ներմուծման փոխարինման քաղաքականության ուժեղացումը,
- երկրի արտահանման կարողությունների ընդլայնումը, արտահանող ձեռնարկությունների իրավունքների ու շահերի պաշտպանությունը, արտաքին շուկաներում հայրենական արտադրողների դիրքերի ամրապնդումը,
- արտաքին պարտքի վերակառուցումը, վարկային ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործումը, պարտքի կառավարման արդյունավետ համակարգի ձևավորումը, հայրենական արժույթի կայունության ապահովումը և այլն:

Ամփոփելով հարկ է նշել, որ ազգային անվտանգությունը տվյալ երկրի սահմանադրությամբ, օրենքներով և իրավական այլ ակտերով երաշխավորված պետական շահերի պաշտպանությունն է, որի նպատակն է անհատին, հասարակությանը և պետությանը զերծ պահել արտաքին և ներքին վտանգներից: Այդ առումով, պետության կենսական ու առաջնային շահերն են՝ տարածքային ամբողջականության և բնակչության բնականոն վերարտադրության ապահովումը, բարեկեցության մակարդակի բարձրացումը և առողջության պահպանումը, ինչպես նաև մարդու իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանությունը, զարգացման համար կայուն երաշխիքների ստեղծումը և այլն: Այլ խոսքով՝ անվտանգությունը անհատի, հասարակության և պետության արտաքին ու ներքին վտանգներից ու սպառնալիքներից պաշտպանվածության վիճակն է, որը հիմնվում է դրանց բացահայտման, կանխարգելման և չեզոքացման համար իրականացվող նպատակաուղղված համալիր գործողությունների վրա: Այս տեսանկյունից՝ անվտանգության ռազմավարության հիմնական խնդիրը պետք է լինի այնպիսի պայմանների ձևավորումը, որոնք երկարաժամկետ հատվածում կապահովեն հասարակության կայուն առաջընթացը և տնտեսության արդյունավետ զարգացումը:

Օգտագործված գրականություն

1. Сенчагов В.К, Экономическая безопасность: геополитика, глобализация, самосохранение и развитие (книга 4-ая). М., Институт экономики РАН, ЗАО “Финстат информ”, 2002.
2. Дзлиев М., Романович А., Урсул А., Проблемы безопасности: теоретико-метод. аспекты. М., “Друг”, 2001.
3. Основы экономической безопасности /под ред. Е.А. Олейникова/. М., ЗАО, 1997.
4. Кулагин В.М., Современная международная безопасность: учебное пособие. М., “КНОРУС”, 2012.
5. Collins J., Grand Strategy; Principles and Practices, Annapolis, Md, 1973.

ВАРДАН БОСТАНДЖЯН
Профессор кафедры Финансового учета ЕГУ,
доктор экономических наук

КАРО АВЕТИСЯН
Аспирант кафедры Управления и бизнеса ЕГУ

Обеспечение экономической безопасности как главная гарантия национальной безопасности.– Статья посвящена изучению взаимосвязанности понятий «экономическая безопасность» и «национальная безопасность», первостепенной роли государства, а также ключевых компонентов безопасности и тех сфер, где имеющиеся внутренние и внешние угрозы могут быть решающими для устойчивого развития экономики страны и ее будущего. На примере Республики Армения обсуждены основополагающие вопросы, связанные с проблемой безопасности новых независимых стран с переходной экономикой и разработкой новых путей для обеспечения их защиты в нынешних условиях глобализации и международной экономической интеграции.

Ключевые слова: *национальная безопасность, экономическая безопасность, угрозы безопасности, внешняя политика, внешняя экономическая деятельность.*
JEL: B 00, F52, H56

VARDAN BOSTANDJYAN
Professor at the Chair of Financial Accounting at YSU,
Doctor of Economics

KARO AVETISYAN
Post-graduate at the Chair of Management and Business at YSU

Ensuring Economic Security as the Primary Warranty of National Security.– This paper is devoted to the study of interrelationship of the concepts of «economic security» and «national security», the leading role of the state, as well as basic components and spheres where existing internal and external threats may be decisive for the economy of any country's stable development and its future. On the example of the Republic of Armenia the fundamental problems of security for the newly independent countries in the transition period with economic transformations, and elaboration of new ways of protecting the security in the current stage of globalization and international economic integration are pointed out.

Key words: *national security, economic security, security threats, external policy, external economic activity.*
JEL: B 00, F52, H56